

az íróeszközökre nézve is ad utasítást. Reméljük, hogy a magyar kormány sem fog soká késni hasonló irányú rendeletével.

BÖNGÉRFI—KÁRPÁTI.

NÉPOKTATÁSUNK A VEGYES-HÁZBELI KIRÁLYOK KORÁBAN.

III.

A latin oktatásnak egy igen alapos ismerője s *tanítás módját és menetét* így ismerteti: «A fiukat közönségesen három csoportra osztották de mind egy szobában részesültek oktatásban. Az első csoport (osztály) olvasni és írni tanult; a második a latin nyelv elemeit, Donatus könyvéből a partes orationist és Alexanderéből a declinációkat kezdte tanulni; a harmadik azt folytatta s a grammatikai szabályokat valamelyik szövegen, többnyire az evangeliumon vagy Cató moralisán, vagy más hasonlóan gyakorolta, azonkívül Hispanus P. könyvéből a logika elemeit ismertették meg velök s ünnep napokon egyik tanító az evangeliumot magyarázta. Természetesen a zenét és éneket is szorgalmasan gyakorolták.»* S mint az akkori pæd. írók munkáiból kitűnik, a tanítás célja akkor nem anynyira az értelem fejlesztése, mint inkább s kizárólag az ismeret közlése volt, s e cél elérésére egyedül helyes útnak az emlékezet gyakorlását tartották, innét a sok vers és sententia betanítása. Az emlékezet a muzsák anyja, mert ez szüli s táplálja őket, mondja Aeneas Sylvius. A grammatikát pedig minden tudomány alapjának tekintették.

Theodulph, orleánsi püspök, (+821) megparancsolta megyéje lelkészeinek, hogy *minden városban és faluban iskolákat állítsanak*, és ha valamelyik hívük gyermekeit tanítás végett (ad discendas litteras) rájuk akarja bízni, azokat befogadni és tanítani ne vonakodjanak, hanem inkább őket *legnagyobb szeretettel* oktassák. Mikor pedig őket tanítják, semmi értékest tőlük ne követeljenek és el ne fogadjanak, csak a mit a szülők önkényt ajándékképen visznek. (S. Theodulph Capitularéi, Mansi Conc T.) XIII. 933. l.—Heppé: *Das Schulwes. des Mittelalters* 11. l.

De nemcsak nyugaton volt ez így. A mi emlékeink is kétségkívülivé teszik, hogy az egyház papjait, tanítóit mindig a *szelid* bána módra intette.

* Paulsen: *Gesch. d. Gelehrten-Unterrichts* 106. l.

A sokszor említett nagyváradi (1374.) és esztergomi (1397. évi) egyházi visitatiók jegyzőkönyvei ugyan ily értelemben intézkednek az oktatás módjáról; de részleteikben jobbra csak a középiskolákra vonatkoznak. Minthogy azonban általános dolgokat is tartalmaznak, lehetetlen azokat föl nem említenünk annyival is inkább, mert ez utasítások a kornak e tárgyról való akkori felfogását, pædagogiai nézeteit híven és megczáfolhatatlanul tükrözik vissza. Továbbá: meggyőződésünk az — s talán nem csalódunk ebben — hogy e nézetek a plébánosok útján a népiskolára is kihatottak.

«A mester vagy tanár — úgymond az említett szabályzat — köteles naponkint az énektanításra szánt idő, az ünnepek és vasárnapok kivételével — reggel az összes tanuló ifjúság képességéhez mérten a nyelvtant tanítani, és közvetve utána, ha lehet, vagy délben a felserdülteknek és jobb tanulóknak logikai leczkét tartson,* másoknak a nyelvtani szabályokat magyarázza, a hallgatók értelmébe szorgalmasan bevésven; d. u. 3 és 5 óra közt pedig, vagy a mikor ő alkalmasabbnak látja, a szavalásban (az előadás gyakorlásában) buzgólkodjék, hogy a gyermekek a latin nyelvet megérteni és azon előadni ügyesek legyenek. «Lehet-e a tanításnak ennél észszerűbb menete, módja és célja? Először általánosan foglalkozzék a tanító az ifjúsággal, azután külön-külön a csoportokkal; továbbá: a mit be akar emléttetni, azt előbb megmagyarázza; a latin nyelven való előadást is gyakorolja, hogy a tanuló a nyelvet érteni s azt használni képes legyen. Ime a megvetett középkorban, a mi szegény hazánkban mily magas fokon állt a pædagogia! Lehet-e oly korról és oly országról, melyben ez parancs volt, azt mondani, hogy az oktatás ügyében semmi sem történt?!

Ugyanazon egyházi jegyzőkönyvnek egy másik helyén szigorúan meghagyja:

«Ha valamelyik tanító tanítványairól egyenlőképen nem gondoskodnék és a tudományok földerítésében a hallgatók képességéhez gondosan nem alkalmazkodnék, — használhatatlannak tekintessék s helyébe más alkalmaztassék.» Ime mily súlyt fektettek arra, hogy a tanító szegény és gazdag közt kivételt ne tegyen, hogy részrehajló ne legyen s mindenkor a tanulók felfogásához alkalmazkodjék! Nem ma is ezt hirdeti a pædagogia?

De lássuk a fontos jegyzőkönyvnek még egy intézkedését: «Az igazgató kötelessége különösen megfontolni, miképen kezeltek valamely tantárgy és miképen alkalmaztatik mindegyik tanítvány testi és lelki képességéhez — nem ugyanazt, hanem mást nyújtván neki — hason-

* Valószínűleg a mondatok logikai összefüggését érti, mert a philosophia, mint rendkívüli tantárgy, külön említettetik.

lón a tanult orvosokhoz, kik a különböző testi betegségekre más-más orvossággal szolgálnak, mert mint Izidor írja, első erény az az okosság, melynél fogva azt a személyt, kit tanítanunk kell, becsüljük» (megítéljük).* Nincs-e itt kellőleg méltányolva az individualitás? Lehet-e ennél világosabban kifejezni, hogy első dolga a tanítónak az, hogy növendékeit megismerje? S mindez a XIV. századból való, a melyről azt állítják, nem tett semmit!

IV.

Mily korban adták iskolába a gyermekeket? nem volt megszabva. Egyik 7, másik 8, harmadik 9 éves korában került oda. Így Walfried Straboról tudjuk, hogy 8 éves korában kezdte az elemi iskolát; 10 éves korában a nyelvtan tanulását. Aeneas Sylvius a 7 éves kort tartja alkalmasnak a tanulás megkezdésére, Temesvári Pelbart a 6 évet ajánlja.

Hány évfolyamból állott a népiskola? szintén bizonytalan. Legnagyobb valószínűség szerint: három vagy négy osztályból, mint az a Paulsen és Walfried munkáiból is következik. De a dolog természete is kívánja a három vagy négy fokozatot t. i. I. fok: abc; II. fok: írás; III. fok: olvasás és nyelvtan; a vallásban, ének és számolás mindegyik fokon előfordult.

Hogy a rongypapír és a könyvnyomtatás feltalálása előtt a tanítás módja az egyház atyai gondoskodása és elővigyázatai daczára mégis *nehézkés*, némileg *egyszobás* volt, és bizonyára eredményeiben sem volt oly gazdag, de szigorúan erkölcsi irányánál fogva talán nem is oly kétes értékű, mint a mai — az természetes. — Az sem tagadható, hogy még sok volt a népiskolában az alaki czél és képesség; az is igaz, hogy a könyvnyomtatás feltalálása a szellemnek — mint mondják — szárnyakat kölcsönzött; úgy szintén az is tény, s eltagadni épen nem akarjuk, hogy a törökök zaklatásai, barbár pusztításai sokat ártottak a népnevelésnek, mi több! általános hanyatlást idéztek elő. Mindazáltal ezek után bátran állíthatjuk, hogy a XIV. és XV. században a tanításnak nálunk használt módja megfelelt céljának s a kor viszonyainak. Ezt a korbéli műveltség is bizonyítja.

V.

A mi a *fegyelmet* illeti, az sem volt oly borzasztó, mint azt a középkorról igen könnyen hajlandók vagyunk elhinni és további vizsgálat nélkül állítani.

Az egész középkornak szigorú és nyers jellege volt, azt bizonyára

* Battyáni: Leges Eccl. III. 254., 380. l.

nem fogja senki kétségbe vonni ; s ha ez való, akkor természetesnek kell találnunk azt is, hogy a mainál valamivel szigorúbb volt a házi nevelés, de az iskolai fegyelem is, mint az a kor vallásos és harcziás irányából önként következik.

De lássuk azt a gyakorlatban.

A kis és főnemes gyermekeit egyenlőképen már gyenge korokban fáradságos munkára fogták. Olykor még a béres inastól sem lehetett megkülönböztetni őket : mindegyik szurtos volt és szolgai munkával foglalkozott. A gróf vagy báró és zászlós úr fiának ép úgy kötelességében állott a lóvakarás, ház- és udvarseprés, a felnőttek lándzsáinak és fegyverzetének tisztogatása, talán még a kályhafűtés is, mint a kisebb nemesek gyermekeinek, még pedig pusztán azért, hogy a legfőbb czélt, a testi edzettséget, elérjék. Természetes dolog, hogy ennek megfelelő volt a nevelés erkölcsi oldala : szigorú feddés, pirongatás és ütleget mindig könnyű helyen állott a gyermekek számára.* Ilyen volt az akkor elterjedt és elfogadott nevelési rendszer. Mindazáltal becsületesség, törvénytisztelet, szemérem s egyéb szép vonások jellemzik az akkori életet, főleg a köznépet és középosztályt; csak is a Jagellók alatt kezd az erkölcsi romlottság, vadság és anyagiaság általános lenni.

Tehát az iskola sem tehetett másképen, alkalmazkodnia kellett a kor követelményeihez. Az iskolában is olyan volt a bánásmód, ugyanazok voltak a fegyelem eszközei, melyeket a családban láttunk t. i. feddés, pirongatás, bezárás és verés korbácsal vagy pálczával. De az nemcsak nálunk, a külföldön is így volt. Tudjuk pl. hogy a párisi iskolában a XVI. századig szokott és gyakori volt a vesszőzés, még a baccalaureusok sem voltak tőle mentek.** *Walafried* Strabo így írja le naplójában a fegyelmezést : «Tanítóm először — t. i. mikor hibát követtem el — éles és komoly pillantást vetett rám, másodszer hozzám lépett és azt kérdezte, vajjon oly igen feledékeny vagyok-e, vagy felemelt mutatóujjával megfenyegetett ; de ha mindez nem használt, ebédemnek egy adagát megvonta tőlem vagy a falról levette a vesszőt.» Bizonyára tovább nem is ment a büntetés terén a tanító, mert *Walafried* sem folytatta tovább a büntetések fokozatának leírását.

Mindazonáltal elég bizonyítékunk van arra, hogy a szigorral az atyai jóakarattal párosult ; sőt még azt is merjük állítani, hogy a mit *Agricola* Rudolf az antwerpenieknek írt, midőn iskolájokba tanítónak meghívták, hogy «az iskola hasonló a börtönhöz, melyben a verésnek és sírásnak soha vége nincsen,»*** nem egyéb túlzásnál, tréfánál. Legalább

* Így jellemzi azt *Salamon* az *Első Zrínyiek* művében 247. l.

** *Lubrich* : *Nev. Tört.* II. r. I. k. 154. l.

*** *Molnár Aladár* : *Közokt.* a XVIII. sz. 35. l.

a mi adataink e mellett szólnak. Az 1374. évi váradi és 1379. esztergomi egyházi látogatások jegyzőkönyvei ugyanis a fegyelmi szabályokat azon meghagyással fejezik be, hogy «*mérsékeltlen és botrány nélkül büntessék a megfenyítésre méltó tanulókat, hogy őket inkább tanulásra buzdítsák, mint sem elriaszassák.*»* A vesszővel való ütés (palmetario) alatt pedig főképp azt kell érteni, hogy a kezekre pálczával ütöttek. S ezt bizony — valljuk meg őszintén — némelyek ma is megteszik, habár czélszerűbb volna más helyre alkalmazni az ütést. Általános vadság csak a Jagellók alatt kezd elharapódzni.

Nagy Károly, a már többször említett frankuszász capitularékban, szintén így rendelte el a népoktatást: «A papok a városokban és falvakban iskolát tartsanak, és ha valaki a hivek közül gyermekét reájuk akarja bízni, hogy azt a tudományokban oktassák, *neveljék nagy szeretettel és gonddal.*»** E korbéli magyarországi pædagogusaink is a verésnél jobban ajánlják az intelmeket. *Vergerius* különösen szépen nyilatkozik a fegyelmezésről. Erre ugyanis különböző módot ajánl, mert — úgymond — egyik a dicséret, másik a tisztesség reménye, ismét más ajándékok és szép szó által édesgetendő, mások pedig fenyegetések és vessző segítségével kényszerítendőek az erények gyakorlására. Mindezekkel azonban jól megfontolva s okos mértékkel kell élni, s a nevelő ezen eszközöket egy s ugyanazon gyermeknél is szükség szerint változtatva alkalmazza, és vigyázzon, hogy növendéke iránt se igen elnéző, se igen szigorú ne legyen; mert a mint az igen nagy szabadság az erkölcsöket megbomlasztja, úgy a súlyos és gyakori fenyték az elmét elsatnyítja, és a természetes tüzet a gyermekben kioltja.

Helyén valónak látjuk itt fölemlíteni azt is, hogy a tanulók vásár- és ünnepnapokon az isteni tiszteleten kötelesek voltak kivétel nélkül mind megjelenni. Ezt nemcsak a kor vallás-erkölcsi iránya, hanem az egyházi rendeletek is szigorúan megkivánták, mint a nagyváradi egyh. látogatási jegyzőkönyv bizonyítja. Hasonlóról tanúskodik az is, hogy 1460-ban Lócsén tartott egyházmegyei zsinat XI. canonja a szepesváraljai iskolákra vonatkozólag így rendelkezik: a tanulók a plébánossal és káplánokkal együtt Urnapján a körmenetre tartoztak a káptalanban megjelenni. (Hradszky i. m. 86. l.)

GYULAY BÉLA.

* Fejér: Cod. Dipl. Hung. tom. X. vol. II. 506. l. — Battyáni: Leges Eccl. III. 310.

** Stöckl: Gesch. d. Pæd. 96. l. — Lányi: Magy. Kath. Klerus. Erd. I. 58. l.

(Folytatjuk.)